

INNER GEOPOLITICS AND ITS MEANING FOR QUEST OF OPTIMAL SPATIAL-POLITICAL STRUCTURE OF RUSSIA – SELECTED ASPECTS

Robert IŠTOK¹

Abstract: *The internal aspect of geopolitics having an important influence on state was, in geopolitical thinking, marginalised in recent years. Referring to state, regional and local dimension of geopolitical thinking it is advisable to use the term of inner geopolitics. Nowadays, the meaning of inner geopolitics in considerations about future of Russia is being emphasised. The article reflects these tendencies.*

Key words: *inner geopolitics, spatial-political structure, regional structure, Russia.*

INTRODUCTION

Currently, the term of geopolitics is very often used in many modifications and in a wide semantic scope. Despite it, the meaning of geopolitical thinking for political practice has not yet been sufficiently appreciated. It is due to its problematic development and insufficient elaboration of theoretical base of geopolitics. The typical reflection is a discussion on system of scientific thinking and the place of geopolitics in it. Geopolitics is then characterised as a science, theory, conception, doctrine, stream of thinking etc.

Regarding to state, the geopolitics is understood as a study of state and its position in international space, a doctrine of its foreign policy and its realisation. M. I. Glassner (1996) considers geopolitics as an application of geographical information and geographical perspective in the process of formulating and realising the foreign politics of states. In his view, the geopolitics is connected with the process of division of world space amidst various geopolitical subjects emphasising the international dimension. The internal aspect of geopolitics having an important influence on state as a subject of international relations was, in geopolitical thinking, marginalised in recent years.

In geopolitical thinking (similarly in political geography) it is possible to distinguish four spatial scales – global geopolitics (actors being significant international organisations and global powers seeking to solve global problems, peace, power hegemony), macroregional (suprastate) geopolitics (the chief actors being regional international organisations, regional international organisations, regional powers and big religious communities), state geopolitics (the actors being national states, it deals with the problems of separatism, regionalism and the like). The regional and local (substate) geopolitics the actors of which are regions within states, minorities, cities and communities seeks to solve the problems of international transport sovereignty, democratic proportion on power in state, subsidiary. Referring to state, but mainly to regional and local dimension of geopolitical thinking it is advisable to use the term of inner geopolitics.

1 **Prof. RNDr. Robert Ištók, PhD.,**

*Department of Geography and Regional Development, Faculty of Humanities and Natural Sciences, University of Prešov, ul. 17. novembra 1, 081 16 Prešov,
e-mail: istok@unipo.sk*

THEORETICAL ASPECTS OF INNER GEOPOLITICS

The significance increase of regions and localities is bound to decentralisation of competencies from the state organs to regions and local governments. It is reflected in higher interest in geopolitical analyses of inner state actors in regional and local scale. State as the most significant international geopolitical actor has to cater for the spatial-political functioning, with the aim to achieve the highest possible degree of inner stability.

In this context the geographical approach is inseparable. Political geography acts an important information source because it explores spatial conditioning of political processes inside the state. It also influences geopolitical thinking which strives to give the complex view on as a spatial-political structure. The structure consisting of regions and localities of various hierarchical degrees should undergo the in-depth analyses.

States usually constitute the national interests, distinctly influenced by geopolitical factors. Geopolitics in its „classical“ form is distinctly connected with realisation of geopolitical goal of particular subject (state) in practice. It answers the questions what is necessary to do to fulfil the goal.

Development of inner geopolitics is the reflection of effort to exploit the knowledge of patterns on how the globalised world is working and how the role of state is changing. In new global situation particular inner state regions and localities play increasingly important role. Geopolitical activities are of new forms, new subjects are being initiated and more and more people are dragged in. The process is reflected in an array of conflicts, in power-political rivalry, and the fight for various political or cultural values. This process exists from the global to local scales.

The new approach to geopolitics emphasising the inner spatial-political state structure has developed in France, the USA, the UK, the states of Latin America in recent years. The spatial scale of geopolitical thinking was given name „inner geopolitics“ (*la géopolitique interne, vnutrejšaya geopolitika*). It was a turning point in geopolitical thinking and might be considered as broadening the horizons for its further development. We can talk about „deglobalisation“ of geopolitics, creating new opportunities to use the geopolitical approach in substate scale.

Inner geopolitics is understood as a part of innovative geopolitical school named new geopolitics. Contrary to „classical“ geopolitics aimed at natural environment factors, it considers human factors dominant (demographical, economic, sociological). It works with all from local to global hierarchical degrees. As written by Ó. Tuathial (1996) the understanding of spatialisation in terms of spatial organisation has spread from global scale to substate scale in geopolitical thinking.

Inner geopolitics can be viewed as an applied direction of geopolitical thinking. it is meant as power-political analysis useful for understanding the relations of regions within and in relation to state. A wide understanding of inner geopolitics enables to compose wide spectrum of geopolitical analyses on condition of considering the inner state spatial dimensions. Inner geopolitics includes following problems:

- constituting and working of spatial-political state organisation (comprising political division, territorial-administrative division, electoral districts and the like),
- spatial distribution of political powers inside the state,
- regional planning and regional politics,

- interregional relations (centre - periphery)
- role of minorities

Geopolitical analyses connected with states are inevitable to consider their inner stability. It is necessary that antagonistic powers undergo the process of geopolitical analysis bound to goals of particular political powers. There might be either centripetal tendencies (aiming to unify and reinforce the state) or centrifugal tendencies (eroding the unity). The analysis may include wide spectrum of approaches to this issue. The influence of outer geopolitical factors on state stability taken from classical geopolitics cannot be left out.

Inner geopolitics has been primarily developed in France. Systematic development is currently connected to works of French geographer Y. Lacoste. He stemmed from the traditions of French geopolitical thinking of A. Siegfried researching the successfulness of ideas of political parties and movements in context of regional structure of France. Inner geopolitics is reflected in many works analysing territorial-administrative units of France (from regions, départements to cities). In them, geopolitics is understood and connected with a wide range of spheres, segments and activities, manifesting all human and social activities (Tomeš 2000).

INTERNAL GEOPOLITICS OF RUSSIA IN CONTEXT OF GEOPOLITICAL SITUATION AFTER 1991

Nowadays, the meaning of inner geopolitics in intellectual considerations about future of Russia is being emphasised. Many Russian thinkers focus on the fact that geopolitical analysis of current (and future) situation of state is characterised for inner geopolitics. Territorial dimensions of state as well as a transformation of geopolitical thinking after the year 1991 have accented the meaning of geopolitical analyses. The goal is to assess the current situation and quest of alternatives to achieve the inner stability of Russia as a primary condition for return of great power. As written by M. Galeotti (1998), Russia had to first cope with itself and its geopolitical position. This position was, at the end of the 20th century, considerably weakened.

The balance of geopolitical loss of Russia after the USSR break-up was a warning (Bejdina 2006). Russia viewed it as a loss of more than five millions km sq. of „its“ territory. Russia lost important access to not freezing seas in the Baltic and Black seas. The whole territory was drifting northwards and eastwards. Their new neighbours were politically and economically weaker, not very vital states considered as „near abroad“, belonging to interest sphere of Russia, but at the same time threatening Russia's stability.

Dynamic development of geopolitical thinking in Russia is understood as a natural phenomenon. After the break-up of the USSR it is necessary to return self-confidence and hope to frustrated Russian society and the position of Russian state stemming from historical traditions, army forces, natural and human resources, and territorial expansion. In this context it may be stressed that the pride on territory is one of the main parts of Russian pride and one of the last motivations (Besancon 2001).

Geopolitical thinking, enabling to formulate wide scope of conclusions has become one of appropriate tools to reinforce the Russian self-confidence. The intriguing is a conception of „the island of Russia“ formulated by V. L. Cymburskij. In his view, it is necessary to

concentrate the attention of Russian intelligence to own, inner problems in philosophical context addressing Russia as a self-sufficient „third Rome“. Geopolitics emanating from this thesis is called „island“, however, it should not mean to close and isolate itself.

In this context, many Russian authors are seeking inspirations for giving reasons for global irreplaceability of large Russian state in „classical geopolitics“. The emphasised are global geopolitical position of Russia as Heartland, geographical axis of history, coming from the intellectual heritage of H. Mackinder (f. ex. Iljin 2001). The necessity of Russian state unity is interpreted as a condition of Euroasia stability preservation, and as H. Mackinder adds – the world island and the whole world as well. As written by Krivov and J. Krupnov (2006), in Russian geopolitical thinking the inner geopolitics must be dominant. Practical task of outer geopolitics in Russia will be to secure the support of world community for Russian inner geopolitics in order to stabilise the world system.

Geopolitical analysis of Russia has to stem from many specific premises. The stressed are characteristic traits of Russian state being:

1. Centralised and state-governed economy that should have secured colossal army forces.
2. Strict authoritative, totalitarian political system, connected with mesianistic ideology which was in charge of managing such economy with support of enormous army forces.
3. Building an empire, large territorial and political expansion. The enlargement gave rise to new vulnerable spots, what stimulated further expansion.
4. Incessant confrontation with outer world as a result of previous characteristics, which excused Russian's political system and all its specifications (Michal'jov 1999).

After 1991, the inner geopolitics of Russia sought to emphasise the factors unifying Russia, exploiting geography, history, the combination of both. The analysis of mosaic character of Russian country refers to establishment of many „local“ or „regional“ statehoods in the period of the Middle Ages. After liberation from Tatar rule the natural process of „collecting“ of Russian countries had been carried out. This process had not been stopped on boundaries of Russian settlements, but logically continued northwards and eastwards. The Russian colonisation created the regions of „free and enterprising people“, whereas the enlargement westwards and southwards meant spatial connection to new European or old Asian (Near East) history (Iljin 2001).

The break-up of the USSR as a last form of Russian empire was a step back. In relation to current Russia, it is necessary to highlight that the process of territory disintegration was conducted not only at the level of federative republics but also at the level of subjects of Russian federation. Both processes were interwoven and influencing mutually on the territory of the USSR (Kotyk 1998). Russia was, therefore, much more endangered than the rest of former federative republics.

One of the reasons of this phenomenon is in terms of inner geopolitics the ignorance of natural geopolitical division of Russia after the victory of Bolsheviks. It regarded with delimitation of new quasi-autonomous administrative-territorial units, leaning on ethnical structure of the country. Such deformations started to manifest their destructive potential during the USSR crisis. The contradictions have preserved up to the present as subjects of the Russian federation.

It is without doubt that after the decay of the USSR, Russia found itself in dangerous situation, with possible second break-up. The relations between Moscow and some regions (Tatarstan, Baskhortostan, Chechnya) got complicated, even explosive. The effort to achieve certain rate of independence on centre hit all Russian regions, but with different intensity.

The centre sought to solve the danger of disintegration by formulating the Federal agreement signed by all regions on 31st March, 1992. Passing the Constitution on 12th December, 1993 had become a completion of legislative processes. Federal agreement as well as constitution had stabilised asymmetric character of federation fostered by regional state structure.

Individual regions are distinctly specific and heterogeneous in terms of inner development, population structure as well as the situation of transformation processes development. In this view, Russia is a very unique state unit (Kotyk 1998). Asymmetry of Russian federal model caused considerable inner problems resulted in unsuccessful attempts of some Russian federal subjects (regions) to gain the status of republic (the Sverdlovsk area aimed to entrench as Urals federal district).

Nowadays, Russia is administratively divided into 21 republics, 7 territories (krais), 46 provinces (oblasts), 1 autonomous province (autonomous oblast), 4 autonomous districts (autonomous okrugs) and 2 federal cities. According to V. A. Kolosov and N. S. Mironenko (2001) the division has many shortcomings. It is complicated from the point of view of hierarchical structure, individual subjects of same levels are not equal, moreover, it is excessively disintegrated.

It is necessary to note that in a relatively short time after the USSR break-up the regional elites had taken up and individual regions were in a role of real actors of political and economical power. Astounding is the elites did not initiate the elaboration of such strategies between centre and regions which would fit new situation. The coherent conception of regionalism has long absented in Russia. Instead of it, there was „a kind of“ administrative pyramid with Moscow on the top, and the below hierarchy with „small Moscows“.

The situation got worse due to economic discrepancies within the federation subjects crating the heterogeneous mosaic of regions. The complex knot of mutual contradictions grounded on the disputes between self-sufficient and subsidized regions. The confidence of rich regions manifested and still manifest in effort to gain the highest possible degree of political and economic autonomy. The poor regions, subsidised from centre cannot afford such approach.

The creation of seven federal districts (federal okrugs) by Russian president of 13th May, 2000 is understood disputably from the regions' side. On the one hand it is considered as a step against disintegration trends, on the other hand, it is viewed as a prerequisite for relationships development among regions. Neither V. Putin was courageous to conduct a radical change in administrative arrangement of Russia. Delimitation of seven federal districts stems from inner borders demarcated during the reign of J. V. Stalin. It is likely that the principal of known badness rather than something new, for it may destruct everything, was exploited. This kind of dilemma is typical of all Russian history (Galeotti 1998).

Analyses of inner Russian geopolitics are logically aimed at identification of real geopolitical structure of Russia in new conditions. It is based on natural nodes delimitation

(having different hierarchical level) and peripheries. Many geopolitical factors are taking into account: location, population density, ethnic structure, or infrastructure. Special attention is paid to position of extra sensitive macroregions such as the Volga basin area, Ural, Siberia and Far East. This trend was fostered by change of Russian state which moved eastwards and northwards. The geopolitical focus moved as well.

It is showed that inner geopolitics of Russia is rather indefinite (Iljin 1998), therefore, it should be put on the table by Russian thinkers. It is also showed that in case of Russia it is not possible to strictly separate inner and outer geopolitics. As written by V. Serebrjannikov „geopolitics is starting from the inner geopolitical space. Principally, geopolitical space of Russian has to be explored in unity of inner and outer components, by means of inner and outer interests“. So the analyses of inner geopolitics of Russia must be unconditionally subordinated by outer interests the primary of which is a renewal of position of Russia as a global geopolitical actor.

It is necessary to note analyses of current Russian geopolitical situation highlight the idea (f. ex. J. L. Pivovarov 1992) that despite the enormous territory, mosaic, population differences, economy and nature, Russia is a synthetic world comprising many nations, cultures and religions. It is „a boiler in which a new community had been smelting“. The emphasis is put on other positive features of Russian history which are to reinforce the self-confidence of the Russians. For example, it was right Russian nation which constituted the only Euroasian state, unified all nations to „Euroasian brotherhood“ and formed „Euroasian superetnical system“ (Geopolitika i bezopasnost' Rossii... 2006). Another thing is the role of Russia as a protector of Europe from Islamic fundamentalism.

Such ideas are meant to support the optimistic approach in searching solution for the renewal of Russian largeness. They declare nothing is lost and assume after the period of crisis the return of Russia will come without doubt.

WHAT TO DO?

The title of N. G. Černyševsky's work piece reflects the dilemma of Russian thinking. The quest for direction of Russian state was problematic – it did not find spiritual route to Europe neither it was considered a part of Asia. The issue is still topical and refers to quest for Russian own inner and outer revival. Russian dilemma is a constant part of Russian geopolitical thinking the aim of which is to find a model to stabilise the Russian state. In our paper only some conceptions displaying the trends of current Russian geopolitics are mentioned.

The problem of the centre – periphery relationship had become a centre of attention after the sovereignty proclamation in June 1990. It may be said this situation gave rise to development of geopolitical thinking of Russia in its inner dimension. It resulted in a fruitful discussion seeking to find a solution leading to stabilisation of Russian state.

Many authors pointed out the necessity of territorial-administrative division of Russia to be revised. The reason is the high number of federation subjects, considerable differences in terms of area, number of inhabitants, source and economical potential. The criticism focuses on the contradiction – according to constitution they are equal, however, they have different status.

The next phenomenon specific for Russia is that some subjects of federation are part of other subjects (all autonomous districts apart from the Chukotka autonomous district are

within oblasts or regions), what leads to many contradictions and competencies problems. Around 30 territorial disputes within federation subjects are another problem (Šul'gina 2005). All circumstances negatively affect the effectiveness of management, inner coherence as well as political state stability. Russia has to search for the way to achieve the unity and territorial coherence and to secure the regions' autonomy as well.

To a large extent the ideas of Russian nationalism are implementing. M. Nazarov (2004) suggests eliminating the fictional national units in which the titular nation is in minority and „discriminates the other citizens“. He adds the current federative arrangement and national structure of the state government bodies (members of parliament of ethnic minorities accounting for 36% of the Council of Federation), offend the rights of Russian nation. In spite of artificial national units it would be more just to provide the minorities with „allrussian culture autonomy independently of their place of living“.

The very similar is presented by A. V. Mitrofanov (1997) who claims the Russians are obliged to promote „the national egoism“ because it is the only principal solving their dilemma to choose between „the life and death“. If implemented it would mean disposal of all „national sovereignties“ apart from the sovereignty of Russian nation. This is, in his view, the way to secure the Russian state and to advancement of all nations living on Russian territory. Russia could restore the administrative division in a form of gubernya since the reign of Catherine II.

Over the 90ties of the last century many politicians promoted to create the new administrative division of the country (f. ex. G. Javlinskij, A. Tulajev). This issue was and still is a research object of official institutions. F. ex. the Council for Productive Powers Study submitted proposal for Russia to become the unitary state divided into 7 districts and 28 gubernyas (Skokan 2005). It can be presently seen that the question of new administrative arrangement of Russia means that plenty of unsolved problems are being unfreezed. As mentioned above, the government of V. Putin could not afford to do it and thus, introduced the integration of federative subjects into 7 federative districts. Russia, as indicated by its development, can survive without administrative arrangement.

There is a contentious issue on „capital cities dispute“. It comes from irresponsible question how it is possible to govern such a large country in the process of transformation from one centre. (Galeotti 1998). Some authors think Moscow is a symbol of „Euroasian empire“ whereas Sankt-Peterburg has prerequisites to become a centre of new modern Russia, based on polycentric structure. S. Gradirovskij and S. Preslegin (2006) argue that system of one centre was profitable for period of creating classical imperial structure in the 19th and the beginning of the 20th centuries. Today, it is not an adequate answer of Russian challenges. It is, therefore, necessary to create more, functionally specialised and geographically favourably located power centres.

The new „power atlas“ should look as follows:

1. five cities having status of federal centres
 - Vladivostok as a presidential seat (the Pacific region being an impulse for Russia development),
 - Kazan (Samara) as a seat of prime minister and government,
 - Moscow as a seat of parliament,
 - Tomsk as a seat of judicious power,
 - Sankt-Peterburg as a seat of financial institutions.

2. seven cities as centres of okruh: Kaliningrad, e. g. Murmansk, Voronezh, e. g. Smolensk, Rostov, Nizhniy Novgorod, Yekaterinburg, Novosibirsk, Khabarovsk.
3. Cities having status of religious centres: Vladimir, e. g.. Kiev (Kyyiv), Sevastopol and Blagoveshchensk as centres of orthodox and Ufa, Kazan a Makhachkala as Islamic centres (authors mention the cities Kiev and Sevastopol despite they are located in the area of Ukraine).

Even though the reform will require organisational effort and decisiveness, as admitted by authors, it will optimise the management and acceleration of development.

CONCLUSION

It is without dispute that the arrangement of Russia as enormously large country is a very complicated problem. On one hand the look on political world map for Russians is very flattering, on the other hand it presents an economic problem. More than 17 million of km sq. is a relative brake for national economy in that the distance means a considerable burden. While in the rudiment economy development (colonisation of non-inhabited territories, trade with furs) this factor was unimportant, the current situation differs. It is inevitable the territory is evaluated, exploited and, in terms of state, managed (Basancon 2001). In this context a question raised: is the current power structure of Russia capable of handling these tasks.

It may be also said the Russia merges two different tendencies of development. On one hand it is an effort to secure the state unity, based on the legitimate homogeneity on all over the territory, on the other hand it is a heterogeneous regional-political structure. It may be said that the area, together with ethnic, cultural and economic heterogeneity has created conditions for higher degree of inner autonomy and absolute centralism is thus becoming impossible. On the other hand, the weakening of centre gave rise to worries of losing influence on regions, increasing separatism tendencies and the turbulence of all territorial state system (Ivašov 2006).

The solution, beneficial for the whole Russia would be in relevant regional politics conception, not only on hierarchical structure as it was so far. The politics should concentrate on net structure of Russian space based on organisation of direct intraregional relationships. The reserves are in the regions the elites of which have not yet outlined the univocal and intelligible political doctrine of regionalism. New „transregionalism“ would create new, allrussian, genuinely polycentric regional structure without directives from centre. Pragmatic view on the issue in terms of inner geopolitics would definitely contribute to Russian state stabilisation.

Acknowledgement: The paper is a part of grant project KEGA No. 3/4113/06 “Geopolitics, global sciences, international politics – conceptual framework and educational interpretation”. Head of project: Prof. RNDr. Robert Ištók, PhD.

References

- BAAR, V. (2005): Decentralizační a dezintegrační procesy v Ruské federaci v 90. letech minulého století. Ostrava.
- BACZWAROW, M., SULIBORSKI, A. (2002): Kompendium wiedzy o geografii politycznej i geopolityce. Warszawa – Łódź.

- BEJDINA, T. E. (2006): Geopolitičeskoje aspekty obščestvennogo rozvítia Rossii v regional'nom izmerenii (teoretičeskij analiz).
<http://www.orenburg.su/culture/credo/11/8html> [11.9.2006].
- BESANCON, A. (2001): Teze o bývalém a dnešním Rusku.
http://www.rozhlas.cz/_zprava/91300 [5.2.2006].
- BUČEK, J. (1995): Geopolitika na konci 20. storočia. Medzinárodné otázky, IV, 3, 41 – 53.
- GALEOTTI, M., (1998): Čas úzkosti. Bezpečnosť a politika v sovětském a post-sovětském Rusku. Praha.
- GLASSNER, M. I. (1996): Political Geography. New York. Geopolitika i bezopasnosť Rossii: civilizacionnyj aspekt. <http://www.ctaj.elcat.kg/to/styi/a/a010htm> [11.9.2006].
- GRADIROVSKIJ, S., PERESLEGIN, S. (2002): Geografia novogo osvojenia.
<http://www.archipelag.ru/geopolitics> [7.6.2006].
- ILJIN, M. (1998): Etapy stanovlenija vnutrennej geopolitiki Rossii i Ukrainy.
http://www.archipelag.ru/ru_mir/ostrov-rus/iljin/making [11.9.2006]
- ILJIN, M. (2001): Problemy formirovanija „Ostrova Rossii“ i kontury jeho vnutrennej geopolitiki. http://www.archipelag.ru/ru_mir/ostrov-rus/cymbur/composition [11.9.2006].
- IŠTOK, R. (2003): Politická geografia a geopolitika. Prešov.
- IŠTOK, R. (2004): Súčasně ruské geopolitické myslenie v kontexte ideí slovanstva a slovanskej vzájomnosti. In: Bilasová, V., Dupkala, R., Žemberová, V. (eds.): Fenomén slovanstva I. Prešov, 139 – 150.
- IVAŠOV, L. G. (2006): Geopolitičeskoje protivoborstvo: mesto i roľ Rossii.
<http://www.ibci.ru/AGP/conferencia/statya01.htm> [22.9.2006].
- KOLOSOV, V. A. MIRONENKO, N. S. (2001): Geopolitika i političeskaja geografia. Moskva.
- KOTYK, V. (1998): Vztahy centra a regionů Ruské federace. Praha.
- KRIVOV, A., KRUPNOV, J. (2006): Vnutrenjaja geopolitika.
http://www.kroupnov.ru/5/92_1.shtml [23.8.2006].
- MICHAJLOV, T. A. (1999):, Evoljucia geopolitičeskich idej. Moskva.
- MITROFANOV, A. V. (1997): Šagi novoj geopolitiki. Moskva.
- NAZAROV, M. (2004): Vopros k prezidentu: Rossia dlja nerusskich? Naš sovremennik, 2004, 9, 192-202.
- Ó TUATHAIL, G. (1996): Critical Geopolitics. London.
- PIVOVAROV, Ju. L. (1992): Obščestvenno-geografičeskije problemy Rossii posle razpada Sojuza. Acta Universitatis Carolinae, Geographica, 27, 2, 37-54.
- SEREBRJANNIKOV, V. (1994): Geopolitičeskije interesy novoj Rossii i puti ich realizacii. Rossia v geopolitičeskom prostranstve. Moskva.
- SKOKAN, L. (2005): Rusko. Geografický přehled. Ústí nad Labem.
- ŠULGINA, O. V. (2005): Administrativno-territoriaľnoje delenije Rossii v XX veke: istoriko-geografičeskij aspekt. Voprosy istorii, 2005, 4, 23-38.
- TOMEŠ, J. (2000): Geopolitika: nástroj a proces politické organizace prostoru. In: Jehlička, P., Tomeš, J., Daněk, P. (eds.): Stát, prostor, politika. Praha, 151 – 179.

VNÚTORNÁ GEOPOLITIKA A JEJ VÝZNAM PRE HĽADANIE OPTIMÁLNEJ PRIESTOROVO-POLITICKEJ ŠTRUKTÚRY RUSKA – VYBRANÉ ASPEKTY

Zhrnutie

Hoci sa termín geopolitika v jeho rôznych modifikáciách používa stále častejšie, význam geopolitického myslenia pre politickú prax je nedocenený. Vyplýva to z jeho rozporuplného vývoja, ako aj z faktu, že teoretická báza geopolitiky je nedostatočne rozpracovaná. Tradičné chápanie geopolitiky je späté s jej medzinárodným (teda supraštátnym) rozmerom. Vnútroštátny aspekt geopolitiky, ktorý má významný vplyv na pôsobenie štátu ako subjektu medzinárodných vzťahov, bol donedávna na okraji pozornosti geopolitického myslenia. V súvislosti so štátnym, ale hlavne so subštátnym (regionálnym a lokálnym) rozmerom geopolitického myslenia možno používať termín vnútorná geopolitika.

Rast významu vnútroštátnych aktérov je spätý najmä s decentralizáciou kompetencií z ústredných orgánov štátu do regiónov a lokalít (miest a obcí). To sa odrazilo vo zvýšenom záujme o geopolitické analýzy vnútroštátnych aktérov, pôsobiacich v regionálnej a lokálnej mierke. Rozvoj vnútornej geopolitiky je zároveň odrazom úsilia o využitie poznania zákonitostí fungovania globalizovaného sveta v ktorom sa mení postavenie a úloha štátu. V novej globálnej situácii čoraz významnejšiu úlohu zohrávajú jednotlivé vnútroštátne regióny a lokality. Činnosti geopolitického charakteru teda nadobúdajú stále nové formy, pričom sa v ich rámci aktivizujú stále nové subjekty, ktoré do geopolitických procesov vťahujú stále viac ľudí. Tento proces sa odráža v raste počtu konfliktov rôzneho charakteru, v eskalácii mocensko-politického súperenia a boja o presadenie rôznych politických či kultúrnych hodnôt.

Nový smer v geopolitickom myslení, ktorý kladie dôraz na vnútornú priestorovo-politickú štruktúru štátov sa v posledných rokoch rozvíja najmä vo Francúzsku, USA, Spojenom kráľovstve, ako aj v štátoch Latinskej Ameriky. Táto priestorová mierka geopolitického myslenia bola postupne nazvaná vnútorná geopolitika (*inner geopolitics*, *la géopolitique interne*, *vnutrenjaja geopolitika*), ktorá je považovaná za súčasť inovačnej geopolitickej školy, ktorá je nazvaná novou geopolitikou. Široké chápanie vnútornej geopolitiky umožňuje koncipovať rozsiahle spektrum geopolitických analýz, preferujúc rôzne faktory s podmienkou zohľadnenia ich vnútroštátnych priestorových dimenzií. Vnútorná geopolitika zahŕňa o. i. problémy:

- utvárania a fungovania priestorovo-politickej organizácie štátu (ktorá sa skladá z politického členenia, územného a správneho členenia, volebných obvodov a pod.),
- priestorového rozloženia politických síl vo vnútri štátu,
- regionálneho plánovania a regionálnej politiky,
- medziregionálnych vzťahov (napr. vzťah centrum – periféria),
- postavenia menšín.

V súčasnosti sa veľmi široko zdôrazňuje význam vnútornej geopolitiky v intelektuálnych úvahách o budúcnosti Ruska. Cieľom takto zameraných geopolitických analýz je zhodnotenie súčasnej situácie a hľadanie alternatív dosiahnutia vnútornej stability Ruska

ako primárnej podmienky pre obnovu jeho veľmocenského postavenia. Prudký rozvoj geopolitického myslenia v Rusku možno považovať za zákonitý jav. Po traume rozpadu Sovietskeho zväzu je potrebné vrátiť frustrovanej ruskej spoločnosti sebavedomie a nádej na návrat ruského štátu na miesto, ktoré si svojimi historickými tradíciami, vojenskou silou, prírodnými a ľudskými zdrojmi, ale najmä svojou teritoriálnou veľkosťou zaslúži.

Geopolitické myslenie, umožňujúce formulovať širokú paletu záverov, sa stalo jedným z vhodných nástrojov pre posilnenie ruského sebavedomia. Pri rozvíjaní ruských geopolitických ideí sa v tomto kontexte často zdôrazňuje koncepcia „ostrova Rusko“, ktorú sformuloval V. L. Cymburskij. Podľa neho je potrebné sústrediť pozornosť ruskej inteligencie na vlastné, vnútorné problémy v duchu filozofických myšlienok, ktoré oslavujú Rusko ako sebestačný „tretí Rím“. Týmto smerom by sa mala zamerať aj geopolitika, ktorá je príznačne nazývaná „ostrovnou“.

Je potrebné poznamenať, že viacerí ruskí autori hľadajú inšpirácie pre zdôvodnenie celosvetovej nenahradiiteľnosti veľkého ruského štátu aj v „klasickej geopolitike“. Zdôrazňujú globálne geopolitické postavenie Ruska ako Heartlandu, geografickej osi histórie, preberajúc tak intelektuálne dedičstvo H. Mackindera (pozri napr. Iljin 2001). Nevyhnutnosť jednoty ruského štátu je tak interpretovaná ako podmienka zachovania stability Eurázie, a - pri použití terminológie H. Mackindera - aj Svetového ostrova a teda celého sveta.

Geopolitická analýza Ruska musí nevyhnutne vychádzať z viacerých špecifických premis. Zdôrazniť treba predovšetkým bilanciu charakteristických znakov ruského štátu, ktorými boli:

1. Centralizovaná a štátom riadená ekonomika, ktorá mala zabezpečiť najmä kolosálnu vojenskú silu.
2. Prísne autoritatívny, resp. totalitný politický systém, spojený s mesianistickou ideológiou, ktorý bol jediný povolaný riadiť takto zameranú ekonomiku a ktorý bol opretý o obrovskú vojenskú silu.
3. Budovanie impéria, teda rozsiahla teritoriálna a politická expanzia, pričom zväčšovanie rozlohy štátu vytváralo nové zraniteľné miesta, čo stimulovalo ďalšiu expanziu.
4. Ustavičná konfrontácia s vonkajším svetom ako následok predchádzajúcich charakteristík, ktorá ospravedlňovala jeho politický systém a všetky jeho špecifiká (Michajlov 1999).

Vnútorná geopolitika Ruska sa usilovala po roku 1991 zdôrazniť faktory, ktoré Rusko spájajú do jedného celku, využívajúc geografiu, ale aj históriu, resp. kombináciu oboch. Tak je analýza mozaikového charakteru ruskej krajiny dávaná do súvislosti so vznikom viacerých „lokálnych“ či „regionálnych“ štátností na obrovskej ruskej rovine v období stredoveku, čo po oslobodení sa od tatárskeho jarma vyústilo do vzniku mohutného štátu prostredníctvom zákonitého procesu, nazývaného „zberom“ ruských krajín. Tento proces sa nezastavil na hraniciach ruského osídlenia, ale logicky pokračoval ďalej smerom na sever a východ, kde ruská kolonizácia vytvorila kraje „slobodných a podnikavých ľudí“, kým rozširovanie územia na západ a juh znamenalo priestorové spojenie s novou európskou, resp. starou ázijskou (blízkovýchodnou) históriou (Iljin 2001).

Rozpad Sovietskeho zväzu ako poslednej formy ruského impéria bol krokom späť. Proces dezintegrácie územia Sovietskeho zväzu však prebiehal nielen na úrovni zväzových republík, ale aj na úrovni subjektov Ruskej federácie. Oba tieto procesy sa na teritóriu Sovietskeho zväzu prelínali a navzájom ovplyvňovali (Kotyk 1998). Za jednu z príčin tohto javu je z hľadiska vnútornej geopolitiky považovaná ignorácia prirodzeného geopolitického členenia Ruska po víťazstve bolševikov, súvisiaca s vymedzením nových kváziautónomných administratívno-teritoriálnych celkov, z ktorých viaceré mali ambíciu opierať sa o etnickú štruktúru krajiny. Takto vytvorené deformácie začali počas krízy sovietskeho systému výrazne prejavovať svoj deštruktívny potenciál, ktorý je zachovaný dodnes, pretože tieto celky sa udržali v podobe subjektov Ruskej federácie. Centrum sa usilovalo riešiť nebezpečenstvo dezintegrácie formulovaním Federálnej zmluvy (podpísanej zástupcami takmer všetkých subjektov 31. marca 1992) a zdôraznením špecifického charakteru ruského federalizmu v Ústave (prijatej 12. decembra 1993). Oba dokumenty stabilizovali asymetrický charakter federácie.

Jednotlivé regióny Ruska sú výrazne špecifické z hľadiska svojho vnútorného vývoja, štruktúry obyvateľstva, ako aj úrovne rozvoja transformačných procesov a navzájom sa výrazne odlišujú. Asymetria ruského federálneho modelu spôsobuje značné vnútorné problémy, ktoré vyústili okrem iného do nevydarených pokusov niektorých „ruských“ federálnych subjektov (krajov a oblastí) získať status republík. V súčasnosti sa Rusko administratívne člení na 21 republík, 7 krajov, 46 oblastí, 1 autonómnu oblasť, 4 autonómne okruhy a 2 mestá s federálnym významom. Podľa V. A. Kolosova a N. S. Mironenka (2001) má toto členenie viacero nedostatkov. Predovšetkým je komplikované z hľadiska svojej hierarchickej štruktúry, keď jednotlivé subjekty rovnakej úrovne nie sú rovnoprávne, je nadmerne rozdrobené a mnohé centrá štátnej správy sú slabé z hľadiska ich postavenia v sídelnej štruktúre.

Situáciu komplikujú najmä ekonomické rozdiely medzi subjektami federácie, ktoré z tohto aspektu tvoria heterogénnu mozaiku regiónov. Takto sa vytvoril zložitý uzol vzájomných protirečení, spočívajúci najmä v rozpore medzi ekonomicky sebaostacnými regiónmi na strane jednej a regiónmi dotovanými federáciou na strane druhej. Sebavedomie bohatých regiónov sa prejavovalo a prejavuje v ich snahe získať čo najvyšší stupeň politickej i ekonomickej autonómie. Chudobné regióny, dotované z centra si takýto prístup nemôžu dovoliť.

Vytvorenie siedmich okruhov ruským prezidentom 13. mája 2000 je chápané zo strany regiónov rozporne. Na jednej strane sa považuje za krok proti dezintegračným trendom a na druhej strane je chápané ako predpoklad rozvoja vzťahov medzi regiónmi navzájom. Podstatné je však, že ani prezident V. Putin nenašiel odvahu iniciovať radikálnu reformu administratívneho usporiadania Ruska. Zrejme sa aj tu uplatnila zásada, že lepšie je známe zlo než nové a že sa nemá nič riskovať veľkými zmenami, pretože tie by mohli zničiť všetko. Touto dilemou sa vyznačujú celé ruské dejiny (Galeotti 1998).

Súčasná analýza vnútornej geopolitiky Ruska sa logicky zameriava na identifikáciu jeho reálnej geopolitickej štruktúry v nových podmienkach. Opierajú sa najmä o vymedzenie jeho prirodzených jadier (ktoré môžu mať rôznu hierarchickú úroveň) a periférií, pričom sa do úvahy berie rozsiahly komplex geopolitických faktorov. Zvláštny dôraz sa týchto analýzach kladie na problematiku postavenia zvlášť citlivých makroregiónov pre fungovanie ruského štátu, akými sú Povolžie, Ural, Sibír a Ďaleký východ.

Ukazuje sa však, že v prípade Ruska, najmä v kontexte jeho mocenských ambícií a veľkosti, nemožno striktné oddeliť vonkajšiu a vnútornú geopolitiku. Teda aj analýzy vnútornej geopolitiky Ruska musia byť bezpodmienečne podriadené jeho vonkajším záujmom, pričom primárnym z nich je obnovenie postavenia Ruska ako globálneho geopolitického aktéra. Súčasné geopolitické analýzy ruských autorov prevažne podporujú optimistický prístup k hľadaniu riešenia problému obnovy ruskej veľkosti. Vyplyva z nich, že nič nie je stratené a po období krízy dôjde nepochybne k obrode Ruska v podobe jeho návratu na bývalé pozície.

Ruské myslenie sa oddávna zmietať v hľadaní optimálneho smerovania ruského štátu, ktorý ťažko nachádzal duchovnú cestu do Európy a nebol považovaný ani za súčasť Ázie. Aj v súčasnosti je táto otázka aktuálna a súvisí s hľadaním cesty Ruska k vlastnej vnútornej i vonkajšej obrode. Spomínaná ruská duchovná dilema je stálou súčasťou ruského geopolitického myslenia, ktoré si dalo okrem iného za cieľ nájsť model pre stabilizáciu ruského štátu. V našom príspevku spomíname iba niektoré prezentované koncepcie, ktoré však v istom zmysle načrtávajú trendy súčasnej ruskej geopolitiky.

Problém vzťahu centra a regiónov sa stal po rozpade Sovietskeho zväzu dominantným problémom ruskej vnútornej politiky. Možno konštatovať, že práve táto situácia podnietila rozvoj geopolitického myslenia Ruska v jeho vnútornej dimenzii. Výsledkom bola pomerne široká diskusia, ktorá sa usilovala nájsť riešenie, ktoré by viedlo k vnútornej stabilizácii ruského štátu. Viacerí autori v tejto súvislosti poukazovali na potrebu revízie územno-správneho členenia Ruska. Odôvodňujú to vysokým počtom subjektov federácie, ako aj značnými rozdielmi medzi nimi z hľadiska ich rozlohy, počtu obyvateľov, zdrojového a ekonomického potenciálu. Kritika poukazuje aj na skutočnosť, že tieto subjekty sú síce v zhode s platnou ústavou rovnoprávne, majú však rôzny status. Ďalším problémom je jav, ktorý je špecifický pre Rusko – niektoré subjekty federácie sú súčasťou iných subjektov (všetky autonómne okruhy okrem Čukotského autonómneho okruhu existujú v rámci oblastí alebo krajov). Všetky tieto okolnosti negatívne ovplyvňujú efektívnosť riadenia, vnútornú súdržnosť ako aj politickú stabilitu štátu. Rusko musí hľadať cestu, ako dosiahnuť uchovanie svojej jednoty a teritoriálnej celistvosti a zároveň zabezpečiť samostatnosť regiónov.

V značnej miere sa v tejto súvislosti uplatňujú myšlienky ruského nacionalizmu. M. Nazarov (2004) navrhuje odstrániť fiktívne národné útvary v ktorých titulárny národ tvorí menšinu a „diskriminuje ostatných občanov“. Namiesto umelých národných útvarov by bolo podľa neho potrebné zabezpečiť národnostným menšinám „všeruskú kultúrnu autonómiu nezávisle od miesta ich bývania“. K týmto myšlienkam sa pripája aj A. V. Mitrofanov (1997), ktorý tvrdí, že pre Rusov je nevyhnutné presadzovať „národný egoizmus“, pretože jedine tento princíp vyrieši ich dilemu ako národa vybrať si medzi „životom a smrťou“. Jeho uplatnenie znamená likvidáciu všetkých „národných suverení“ na území Ruska okrem suverenity ruského národa. Rusko by sa malo vrátiť k osvedčenému administratívne členeniu v podobe gubernií, ktoré fungovali na jeho území od panovania Kataríny II.

V Rusku sa okrem toho pomerne intenzívne hovorí o „spore hlavných miest“. Vyplyva z nezodpovedanej otázky, ako možno v podmienkach politickej a ekonomickej transformácie z jedného centra riadiť takú obrovskú krajinu (Galeotti 1998). Niektorí autori zastávajú názor, že Moskva je symbolom „eurázijskeho impéria“, kým Sankt-

Peterburg má predpoklady stať sa centrom nového, moderného Ruska, fungujúceho na báze polycentrickej štruktúry. S. Gradirovskij a S. Preslegin (2006) v tomto kontexte argumentovali faktom, že systém jedného centra bol výhodný pre obdobie vytvárania klasických imperiálnych štruktúr v 19. a na začiatku 20. storočia, dnes však už nie je adekvátnou odpoveďou na výzvy Rusku. Preto je potrebné vytvoriť niekoľko centier moci, ktoré budú funkčne špecializované a vzhľadom k tomu aj geograficky vhodne lokalizované. Autori tohto projektu uznávajú, že takáto reforma si bude vyžadovať značné organizačné úsilie a rozhodnosť, povedie však podľa ich názoru k optimalizácii riadenia a k urýchleniu rozvoja.

Na záver treba zdôrazniť, že vytvorenie funkčného vnútorného usporiadania takého obrovského štátu, akým je Rusko, je nepochybne zložitou otázkou. Na jednej strane je pohľad na politickú mapu sveta pre Rusov veľmi lichotivý, na druhej strane je teritoriálny štátny kolos značným ekonomickým problémom. Veľké vzdialenosti predstavujú pre ekonomiku značnú záťaž. Kým v období rozvoja rudimentárnej ekonomiky (kolonizácia neobývaných území, obchod s kožušinami) tento faktor nehral významnú úlohu, v súčasnosti je situácia odlišná. Územie je potrebné ekonomicky zhodnocovať, využívať a z hľadiska štátu najmä riadiť (Besancon 2001). V tomto kontexte je potrebné položiť si otázku, či je súčasná mocenská štruktúra ruského štátu schopná tieto úlohy zvládnuť.

Okrem toho možno povedať, že v Rusku sa stretávajú dva rôzne zamerané tendencie vývoja. Na jednej strane je to úsilie o zabezpečenie jednoty štátu, opierajúcej sa o právnú homogenitu na celom jeho teritóriu, na druhej strane je to nevyhnutnosť zachovania etnickej a ekonomickej svojbytnosti subjektov federácie, ktoré tvoria heterogénnu regionálno-politickú štruktúru. Možno konštatovať, že rozloha teritória, spojená s etnickou, kultúrnou a ekonomickou heterogenitou vytvárajú podmienky pre vysoký stupeň vnútornej samostatnosti regiónov a nevyhnutne znemožňujú dosiahnutie absolútneho centralizmu. Na druhej strane oslabenie centra vyvoláva v Rusku obavy so straty vplyvu na regióny, z rastu separatistických tendencií a z následného otrasu celého teritoriálneho systému štátu (Ivašov 2006).

Riešenie, prospešné pre celé Rusko, by malo spočívať v koncipovaní rozumnej regionálnej politiky, spočívajúcej nielen na hierarchickej štruktúre, ako tomu bolo doteraz. Táto politika by mala výraznejšie zohľadňovať sieťovú štruktúru ruského priestoru, založenú na organizácii priamych medziregionálnych vzťahov. Rezervy sú aj v regiónoch, ktorých elity zatiaľ neskociovali jednoznačnú a zrozumiteľnú politickú doktrínu regionalizmu, ktorý by nebol z centra traktovaný ako separatizmus. Nový „transregionalizmus“ by mal vytvoriť novú, všeruskú, skutočne polycentrickú regionálnu štruktúru, fungujúcu bez direktív z kompetenciami preexponovaného centra. Pragmatický pohľad na túto problematiku z pozície vnútornej geopolitiky by určite prispel k stabilizácii ruského štátu.

Recenzovali: Doc. RNDr. Vladimír Baar, CSc.
PhDr. Tomáš Koziak, M.A., PhD.